

Финансовый контроль, 2005. **19.** Тойнби А. Постыжение истории – М.: Прогресс, 1991. **20.** Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности – М.: АСТ-Транзиткнига, 2004. **21.** Шрадер Х. Глобализация, цивилизация и мораль // Журнал социологии и социальной антропологии. — СПб., 1998. – Т. 1. – № 2. **22.** Щербенко Е. Фундаментальні засади політики в дискурсі української політологічної літератури // Політичний менеджмент. – 2007. – Спецвипуск. **23.** Bull H. Anarchical Society: Study of Order in World Politics. – N.Y. : Macmillan Publishing Company, 1995. **24.** Gariup M. European Security Culture: Language, Theory, Policy – Ashgate, 2008. **25.** Allard K. Changes and the American Security Paradigm // Orbis – Winter 2010. – Vol. 54, №1.

УДК 323.39

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ВІД ТОТАЛІТАРИЗМУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

Коротков Д. С.

Стаття присвячена розгляду проблеми переходу від тоталітаризму до демократії та трансформації політичної еліти України в цей період. Автор виявляє причини, які гальмують процес заміни старої номенклатурної еліти на нову демократичну. Особлива увага приділяється дослідженню етапів становлення політичної еліти України на основі виборчих циклів у державі.

Ключові слова: *вибори, політична еліта, посткомуністичні трансформації, олігархічна еліта.*

The article is devoted to the consideration of transition problem from totalitarianism to democracy and transformation of Ukrainian political elite in given period. The author finds out the reasons which brake the process of replacement of old nomenclature elite by new democratic one. The special attention is paid to the research of the stages of formation of Ukrainian political elite on the basis of electoral cycles in the state.

Keywords: *elections, political elite, post-communist transformations, oligarchic elite.*

Дослідження процесу становлення, а також ролі і місця політичних еліт України є найбільш перспективним саме в контексті аналізу категорії «трансформація». Проблема вивчення політичних

і суспільних трансформацій має істотне теоретичне і практичне значення для тих суспільств, що переживають процес змін. Таким суспільством є й Україна. Для розуміння і дослідження процесів, що відбуваються в суспільстві, дуже важливо мати уявлення про його еліту. У цьому сенсі транзитне, точніше – посткомуністичне, суспільство не є винятком. Тим паче, як інструмент для дослідження ми маємо не класову теорію, яка була фундаментом комуністичної ідеології, а теорію еліт. І розглядаємо суспільні зміни, такі, наприклад, як поява нових соціальних і економічних інститутів, здебільшого крізь призму діяльності правлячої і неправлячої еліт, крізь призму їх конфлікту. Елітна трансформація – процес кардинальних змін, які зачіпають не лише персональний склад, а й структуру внутрішньоелітних і мас-елітних взаємодій, ціннісно-нормативну і інституційну бази функціонування еліт. Політична еліта в період трансформації є одним із головних акторів на суспільній сцені, оскільки за таких умов, як правило, не працюють базові суспільні інститути, і процес демократизації часто залежить саме від якості та мотивів дій політичної еліти. Процес формування політичної еліти є першочерговим завданням для держави, а особливо для посткомуністичних держав. Він є тривалим і навіть за сприятливих умов налічує багато десятиліть. У пострадянських країнах трансформаційний процес є надзвичайно складним, адже у них або не було традиції державотворення, або вона була перервана на цілі століття. Тому процес кардинальних суспільно-політичних перетворень тут збігся у часі з процесом побудови держави. Це означає, що і процес становлення національної еліти відбувається у дуже складній, нетрадиційній ситуації.

Проблеми трансформації політичної еліти у перехідних суспільствах доволі широко висвітлюються у наукових дослідженнях. На Заході проблему перехідних еліт розглядає спеціальна школа так званої транзитології. Тразитологи Х. Лінц, Т. Карл, Ф. Шміттер, А. Пшеворський, С. Хантінгтон, Г. О'Доннелл вважають горбачовську перебудову, розпад СРСР, подальші перетворення в посткомуністичній Україні, Росії і колишніх соціалістичних країнах як ланки внутрішньо різнорідного, але все таки одного глобального процесу – всесвітньої демократизації. З іншого боку, у працях вчених М. Макфола, С. Тері, В. Банса набуло поширення і зовсім інше тлумачення посткомунізму – як настільки специфічного (за початковими умовами, завданнями, активними політичними суб'єктами та ін.) явища, що немає жодних підстав порівнювати його з поставлоритарною демократизацією, яка була характерна для Південної Європи і Латинської Америки [1, с.49].

Умови і способи процесу переходу суспільства від авторитарного/ тоталітарного режиму до демократичного різняться в кожній країні.

Американський політолог Ф. Шміттер виділив чотири категорії переходу до демократії: «нав'язані», «пактові», «реформістські», «революційні» [2, с.13]. При виділенні цих категорій враховуються два чинники: 1) стратегії еліт і мас, 2) співвідношення сил між правлячими й опозиційними групами. Для України характерний перший тип переходу – «нав'язаний», під час якого яскраво виражена роль еліт. Саме вони ухвалюють рішення про початок переходу і засоби, використовувані для перетворення режиму, не зустрічаючи опору мас і опозиції. Треба відзначити, що «нав'язаний» згорі транзит часто призводить до непередбачуваних наслідків. Після того, як під впливом лібералізації складається або відроджується громадянське суспільство і з'являється можливість проведення виборів з невизначеним результатом, події починають розвиватися зовсім не так, як чекали ініціатори змін.

Керуючись дослідженнями, проведеними в країнах Латинської Америки та Південної Європи, Дж. Хіглі і Р. Гюнтер розробили елітистську теорію переходу до демократії, виокремивши дві основні моделі «демократизації»: «пакт» і «конвергенція» еліт. «Пактом» еліт називається варіант переходу, коли еліти усвідомлено перебудовують свої відносини, домовившись про компроміси з надзвичайно важливих питань. Особливістю «пактового» переходу є його короткочасність: еліти або швидко знаходять вихід, виробляючи основні компоненти консенсусу, або не знаходять його взагалі. «Конвергенція» еліт – це процес, який триває в умовах переходу до демократії, яка ще не консолідована, і пов'язаний з необхідністю мобілізації мас опозиційними фракціями еліти, аби досягти успіху в електоральній гонці й реалізувати коаліційну політику. Різниця між «пактом» і «конвергенцією» полягає в тому, що в останній, за рахунок активної масової участі, з'являються нові актори [3, с. 73]. На нашу думку, для сучасної України характерні тільки ситуативні і часткові пакти з приводу якихось негативних цілей (знищення загальних конкурентів, економічних і політичних суперників тощо), аніж «пакт» еліт для досягнення певної стратегічної мети. Політична Україна - це поки що зона виключно тактичного мислення і «коротких» тактичних цілей.

Елітистська теорія переходу імпліцитно має на меті встановлення демократії. Передбачається, що досягнення консенсусу еліт веде до прийняття демократичних норм. Проте такий висновок логічно не обґрунтований: жоден результат внутрішньоелітних взаємодій не гарантує ухвалення демократичних норм. Треба відзначити, що дослідники «східного» транзиту, на відміну від фахівців з інших регіонів, що «демократизуються», по суті, так і не почали серйозно вивчати перехідні процеси в цих суспільствах. Вони вважають, що завчасно їх обговорювати, оскільки посткомуністичні країни ще

повинні консолідувати свої режими, і лише коли це станеться, можна буде говорити про умови, які дозволили досягти такого результату.

В середині 90-х років із питань сучасної політичної еліти були опубліковані кілька вітчизняних публікацій. Насамперед це книга О. Гараня «Убити дракона: 3 історії Руху та нових партій України» [4], а також праця В. Литвина «Політична арена України: Дійові особи та виконавці» [5], у яких на тлі певного політичного портрета чи якихось історичних подій автори аналізують еволюцію керівної еліти країни та розкривають історію становлення нових владних відносин в Україні. Величезну роль у дослідженні посткомуністичної еліти відіграла праця «Політологія посткомунізму», яка написана В. Полохалом, О. Дергачовим та іншими українськими політологами. Правляча в радянській Україні еліта після 1991 року здійснила, на думку політологів цієї групи, безболісний перехід від комуністично-номенклатурного до посткомуністично-номенклатурного тоталітаризму. Це досягалося шляхом рекрутування в традиційні елітні лави більшості конформістських лідерів контроліти та завдяки своєчасній зміні політичних гасел, котрі по-новому маркували стару еліту, разом допомагаючи зберегти реальну владу та реальну власність [6, с.17]. В. Полохало започаткував дискусію щодо недемократичної спрямованості перехідного періоду в Україні і запропонував тезу про неототалітарний характер політичного режиму в нашій державі.

З усіх численних концепцій в Україні та Росії, які пояснюють перехід від «старої» еліти до «нової», можна виокремити дві. З одного боку, маємо твердження про те, що відбулася «революційна» зміна еліти, а з іншого – твердження, що еліти залишились попередніми, лише змінилися декорації навколо них. На нашу думку, друга концепція більш оптимально характеризує трансформації політичних еліт України в контексті переходу від тоталітаризму до демократії. СРСР під час перебудови, а після 1991 року й більшість пострадянських держав (у тому числі й Україна) пішли шляхом переходу «згори», внаслідок чого при владі залишилася стара номенклатура. Майже у всіх країнах СНД «партія влади» стала ядром нової еліти і політичної системи (Україна, Росія, Молдова, Білорусь, Казахстан). Треба відзначити, що політично самостійною Україна стала цілком не самостійно, а внаслідок щасливого випадку, пов'язаного з невдалим путем ортодоксальної частини номенклатури колишнього СРСР у серпні 1991 року, а не в результаті внутрішніх політичних процесів – національно-визвольних змагань чи демократичних домагань української політичної контроліти, яка почала формуватися лише у 1988-1991 роках. У 1988 р. була відновлена Українська Гельсінська Спілка

– організація відверто антикомуністичного напрямку, лідери якої відсиділи чимало років у концтаборах і на засланні. У листопаді 1988 р. київські літератори сформували групу сприяння перебудові, до якої ввійшли І. Драч і Д. Павличко. Групу назвали «Народною спілкою сприяння перебудові». Треба відзначити, що у її складі були виключно комуністи [6, с. 40]. І це цілком природно, бо Україна була найбільш «законослухняною» у політичному просторі колишнього СРСР, а комуністична номенклатура мала чи не найглибше коріння і чи не найсприятливіші умови для збереження своєї влади на терені України. Самостійність, соціальний та політичний карт-бланш отримала у 1991 році насамперед колишня номенклатура, а не дискриміновані нею численні соціальні суб'єкти політичного життя, тому ми не можемо говорити про «революційну» зміну еліти у 90-х роках. Треба відзначити, що після проголошення незалежності України до вищих ешелонів влади прийшло багато нових людей з лав контреліти радянських часів. Серед них було чимало представників художньої та наукової інтелігенції. Проте з плином часу більшість з них втрачали високі посади.

Російський політолог І. Куколев виділяє три етапи становлення російської еліти у процесі трансформації суспільства. Перший етап – «брежнєвський» – охоплює період від середини 70-х до середини 80-х років. Це період сталої сформованої радянської еліти. Другий – це етап трансформації еліт, який охоплює 1985-1995 роки. Це час «соціального хаосу», коли немає можливості побудувати всеосяжну соціальну модель трансформації, а лише можна спостерігати, як «розчиняються» основи, структури, властиві попередньому часу, і кристалізуються елементи нової соціальної конструкції (організації). Ці процеси характерні і для України на початку 90-х років. Третій етап – формування нової еліти – розпочався після 1995 року [8, с.86-87]. У нашій державі процес трансформації еліти мав дещо інший характер. Відмінності спостерігалися вже на першому етапі. В Україні зміна вищого керівництва відбулася на чотири роки пізніше, ніж у Москві. Головна відмінність виявилася на другому етапі. В Росії завершення цього етапу відбулося після драматичних подій 1993 року, коли була розстріляна Верховна рада Російської Федерації і, згідно з новою конституцією РФ, суттєво обмежена роль парламенту в державному житті та значно посилена роль президента.

На нашу думку, в Україні й нині триває процес трансформації політичної системи, а значить і політичної еліти країни. Стрибокподібні переходи від однієї політичної системи до іншої – від розпаду тоталітаризму до лібералізації режиму, потім до електоральної демократії з надзвичайним посиленням президентської влади, і нарешті, внаслідок політичної реформи

2004 р., переходом до парламентсько-президентської республіки з бажанням монополізувати внутрішню політику в руках прем'єра – призвели до того, що сучасний український політичний простір виявився наділений усіма ознаками так званої «сірої зони». Це поняття вводить Л. Діамонд і Т. Карозерс на початку XXI ст., характеризуючи держави з перехідними режимами. На їхню думку, більшість країн, що вступили в «сіру зону», не належать ні до диктаторських, ані до тих, які безумовно просуваються до демократії; деякі з них являють собою електоральні демократії, але за відсутності легітимності і інституціональності [9, с. 48].

Український соціолог М. Шульга виокремлює чотири етапи становлення правлячої еліти України [10]. Така періодизація більш детально відображає певні історичні етапи, пов'язані безпосередньо з політичними діячами та їх впливом на історичні події. На нашу думку, досліджуючи етапи становлення і трансформації політичної еліти України, потрібно спиратися на виборчі цикли в Україні, що пропонує і політолог В. Фесенко [11]. Вибори стали основним механізмом селекції політичної еліти, причому головним чином – парламентські, оскільки саме вони формують більшість складу політичної еліти. Президент формує верхівку адміністративної еліти (керівники центральних органів виконавчої влади, обласних державних адміністрацій), яка також входить до складу політичної еліти, але становить відносно невеликий її сегмент. До того ж необхідно відзначити, що основна мета оновленої політичної еліти України – інституціалізація політичного впливу. Мова йде передусім про легалізацію чи інституціалізацію методів політичного впливу. Ці методи можуть бути інституційними (тобто легалізованими через відповідне законодавство, що регулює виборчу процедуру та діяльність президента, уряду, парламенту й партій) і неінституційними (такими, що є результатом тимчасової «приватизації» певного адмінресурсу, політичних домовленостей та клієнтських взаємин із високими посадовцями) [12, с.136]. Ідеальною формою інституціалізації нової еліти є створення такої політичної системи, що дасть змогу мати більшість у парламенті, формувати уряд, впливати на перших осіб у регіоні.

Перший етап - 1990-1994 роки – становлення політичної еліти України. Обраний у 1990 р. склад Верховної Ради став, по суті, політичною «переделітою» – певний владний конгломерат з колишніх партійних функціонерів та колишніх політичних дисидентів. Саме він проголосив спочатку суверенітет, а потім і незалежність України. Верховна Рада була школою нової політики для партійно-господарської номенклатури, яка і стала соціальною основою для формування політичної еліти незалежної України. В період президентства Л. Кравчука до складу правлячої еліти була

інкорпорована значна частка націонал-демократичної контреліти, що зняло конфлікт між екс-комуністичною номенклатурою та її опонентами. Проте і кількісно і якісно у складі політичної еліти на цьому етапі домінувала номенклатура, яка відмовилася від комуністичної ідеології та узяла на озброєння ідею національно-державного будівництва. Пострадянська номенклатура контролювала всі інституційні механізми впливу на політичний процес – вибори, президентські структури, парламент і уряд. Треба відзначити, що в Україні функціонувала мажоритарна виборча система, що зумовлювала можливість впливу на виборчий процес «тіньового» капіталу і суб'єктивних симпатій місцевих керівників до тих чи інших кандидатів. За відсутності багатопартійності (однопартійність КПРС була скасована тільки за кілька тижнів до виборів) та вільної демократичної преси нова виборча система не могла бути пропорційною, а тільки мажоритарною системою конкуренції окремих кандидатів, а не партій.

Другий етап – 1994-98 роки – трансформація політичної еліти України. З господарсько-бюрократичної верхівки, яка змушена була паралельно займатися і політичними функціями, вона поступово почала перетворюватися на професійну політичну еліту. У 1994 р. склад Верховної Ради оновився на 84%. На початок січня 1995 р. з 403 народних депутатів України лише 65 входили до складу ВР минулого скликання [13, с.91]. Причому близько половини депутатського корпусу парламенту становили члени політичних партій. Для абсолютної більшості народних депутатів політика стала основною професією. Новий закон про вибори народних депутатів України заборонив поєднання депутатських мандатів у ВР і органах місцевої або регіональної самоврядності. Це призвело до певного розмежування загальнонаціональної і регіональних політичних еліт.

Поступово зростає вплив нової «буржуазної» (або як її стали називати з другої половини 90-х років на пострадянському просторі – олігархічної) еліти. У 1988-1993 рр. представники шойно народженого бізнесу були зайняті перетворенням державної власності на приватну, продажем і перепродажем держмайна. Після цього розпочався процес закріплення здобутків та легалізації власності. Вибори 1994 р. чітко зафіксували входження в політичну еліту представників підприємницького корпусу. Народними депутатами України були обрані відразу 30 підприємців. Один з найбільших українських фінансистів В. Бабич балотувався на пост президента України, щоправда в першому турі набрав усього 2,43 % голосів [14, с.324].

Якщо на початку цього етапу і кількісно, і якісно переважала номенклатурна складова владного класу, яка наполягала на

збереженні клієнтської схеми відносин із владними неофітами, то наприкінці його молода вітчизняна олігархія зафіксувала схему партнерських відносин. Нова еліта почала рухатись до інституціалізації своєї присутності у владних структурах, змінюючи виборчу систему та створюючи «свої» політичні партії.

Третій етап – 1998-2006 роки, головна тенденція якого – олігархізація політичної еліти, зрощення бізнесу і влади. За відомостями з різних джерел, дві третини парламентарів III скликання (1998-2002 роки) були легальними мільйонерами. Причому це виявилось як у Верховній Раді, у складі якої різко зросла кількість підприємців, так і у виконавчій владі. Серед керівників центральних і регіональних органів виконавчої влади чимраз частіше почали з'являтися великі підприємці. Але ще частіше вищі адміністратори ставали якщо не лідерами, то повноважними представниками окремих бізнес-груп. Напівлегальна політична корупція стала дуже поширеним явищем. Найвність політико-економічних груп – це результат застосування певної моделі посткомуністичних трансформацій в Україні. Феномен олігархічних груп безпосередньо пов'язаний з ключовими особливостями української політичної системи, фундаментальною ознакою якої є зрощення політики та великого бізнесу. Окремі фінансово-політичні групи й нині намагаються впливати на політичні рішення, обзадовдячись власними партіями.

14 листопада 1997 р. на пленарному засіданні Верховної Ради було запропоновано п'ять варіантів законопроекту нового виборчого законодавства [15, с.175]. З 1998 року була запроваджена змішана система виборів народних депутатів у Парламент. На думку прихильників зміни виборчого закону, нова виборча система мала сприяти структуризації політичної сфери суспільства. Пропонуючи змішану форму, прихильники реформи виборчого законодавства розраховували на те, що буде піднесено роль партій та громадських об'єднань у політичному процесі. У стратегічному плані виборча система повинна стати інструментом нейтралізації політичного радикалізму, криміналізації політичного процесу, а також подолання негативних процесів маргіналізації політичних еліт. На нашу думку, на ділі вийшло так, що під час виборів у мажоритарних округах використовувався адміністративний ресурс, а партії були пристосовані до їхньої «купівлі» тіншовим капіталом.

Треба відзначити, що в останні роки президентства Л. Кучми політичний режим в Україні вже мав вигляд патримоніального-олігархічного авторитаризму. Ще одна примітна тенденція цього періоду – поглиблення розколу в політичній еліті та формування нової контреліти, яка виступала за зміну режиму Л. Кучми. Ця тенденція проявила себе ще на президентських виборах 1999 р.,

але особливий імпульс вона отримала після касетного скандалу і відставки уряду В. Ющенка. По суті, від правлячої еліти відколовся значний сегмент, який почав виконувати функції контроліти. Завдяки «помаранчевій революції» 2004 року ця контроліта прийшла до влади. Політолог Ю. Мацієвський вважає, що тогочасні події коректніше назвати широкомасштабними акціями політичного протесту, котрі спланували лідери опозиції і підтримала значна кількість громадян України, в результаті чого відбулось падіння авторитарного режиму Л. Кучми [16, с. 23]. «Помаранчева революція» призвела до кількісних змін у владній верхівці, але дала дуже мало якісних змін.

Четвертий етап – з березня 2006 року. В Україні після політичної реформи 2004 р. запроваджено парламентсько-президентську форму правління із «сильним» президентом. У 2006 році країна вперше обирала парламент за пропорційною партійною системою, що засвідчило намагання еліт до внутрішньополітичної структуризації владних органів та суспільства загалом. Проте зниження прохідного бар'єру до трьох відсотків звело ці намагання нанівець. Реформування виборчої системи у бік пропорційності стало логічним продовженням еволюції політичного режиму. Але слід визнати: зміна електоральної моделі в Україні відбувалася за дещо іншим сценарієм, ніж у європейській практиці. Факторами, що безпосередньо впливали на її еволюцію, не мали «низового» соціального походження. Вони були зумовлені більше необхідністю легітимації політичного впливу великих фінансово-політичних гравців, ніж досягненням соціального компромісу. Відбулася інституалізація впливу олігархічної еліти через політичні партії, що у разі перемоги на виборах формують більшість у Верховній Раді й уряд, а відтак – впливають на політичні процеси в Україні. Крім того, існувала потреба долати конституційні протиріччя, мінімізувати ризики, спричинені зміною політико-інституційного формату, та надати політичній системі публічно-електорального змісту.

Можна стверджувати, що у 2006 році політична еліта була сформована на підставі виборів, не ідеально чесних, але й не тотально сфальсифікованих. Утім, закритість списків, гіпертрофований вплив лідерів партій на їх формування, відірваність народних депутатів від своїх виборців — усе це реальні передумови для перетворення партій на «вождистські» корпорації закритого типу. Коли в серпні 2006 року після виснажливих переговорів більшості з президентом В. Ющенком і фракцією «Наша Україна» В. Янукович удруге стає прем'єр-міністром, стало очевидним, що фактично на сьогодні в Україні існує олігархічний режим електоральної демократії, за якої народ на конкурентних виборах обирає еліту, але всі важелі

управління (в тому числі й формування пропозиції на політичному ринку) знаходяться в руках небагатьох політико-економічних груп.

Ключові проблеми цього етапу – деолігархізація та партизація політичної еліти. Для сучасної України реальними є дві головні альтернативи: демократизація – поступова консолідація демократії та вихід на формування поліархії або авторитарний реверс – повернення до змагального авторитаризму. Перманентні вибори в Україні (починаючи з 2004 року) призвели до послаблення центральної влади. Як наслідок – руйнується вертикаль влади й виникає багато спекуляцій. За таких умов авторитарні тенденції в суспільстві можуть зростати. Трансформація політичної еліти України призвела до того, що сучасну еліту ми не можемо характеризувати як демократичну. Кардинальної зміни еліти поки не відбулося. Це тривалий еволюційний процес, продукт об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, економічних та політичних, соціально-психологічних і духовних чинників суспільного розвитку.

Фундаментальною ознакою політичної системи України є зрощення політики та великого бізнесу. Вибори Президента України 2010 року продемонстрували, що третя сила в державі має ще не достатню підтримку в населення. Необхідно відділити політику від бізнесу, і традицією в Україні повинно стати формування політичних еліт з політичних партій, які будуватимуться на справжній ідеологічній платформі й організовуватимуться на демократичній основі. Головна особливість сучасної політичної еліти України в тому, що вона роз'єднана й існує, зазвичай, у приватній формі, а без консенсусу еліт неможливий демократичний розвиток. Слова М. Гумільова про те, що Київська Русь загинула через егоїзм і «шкурницькі інтереси» правлячої еліти, яка не здатна до самопожертвування заради безкорисливого патріотизму, актуальні й на сьогодні.

1. Банс В. Элементы неопределенности в переходный период / Валери Банс // Политические исследования. - 1993. - № 1. - С. 44-51. 2. Карл Т. Л. Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций / Т. Л. Карл, Ф. Шмиттер // Политические исследования. - 2004. - № 4. - С. 6-27. 3. Елизаров В. Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс / В. Елизаров // Политические исследования. - 1999. - № 1. - С. 72-78. 4. Гарань О. В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України / О. В. Гарань. - К.: Либідь, 1993. - 200 с. 5. Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та

виконавці / В. Литвин. - К.: Абрис, 1994. - 495 с. **6.** Полохало В. Неототалітарні трансформації посткомуністичної влади в Україні / В. Полохало // Політична думка - 1994. - № 3. - С. 16-17. **7.** Пилипенко В. Є. Владна еліта у контексті суспільного розвитку / В. Є. Пилипенко, Ю. О. Привалов, В. Д. Ніколаєвський. - К.: ПЦ «Філіант», 2008. - 158 с. **8.** Куколев И. Трансформация политических элит в России / И. Куколев // Общественные науки и современность. - 1997. - № 4. - С. 82-91. **9.** Карозерс Т. Конец парадигмы транзита / Т. Карозерс // Политическая наука. Политическое развитие и модернизация: современные исследования. - 2003. - № 2. - С. 48-50. **10.** Шульга Н. Этапы становления политической элиты в Украине в годы независимости / Н. Шульга // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2006. - № 4. - С. 24-37. **11.** Фесенко В. Отечественная политическая элита в контексте «проекта Украина» [Электронный ресурс] / В. Фесенко - Режим доступа: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=304. - Загол. с экрана. **12.** Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні : Навч. посібник / Ф. М. Рудич, Р. В. Балабан, Ю. С. Ганжуров [та ін.] ; керівник авт. колективу Ф. М. Рудич. - К.: Либідь, 2008. - 440 с. **13.** Фесенко В. Политическая элита Украины: противоречия формирования и развития / В. Фесенко // Политические исследования. - 1995. - № 6. - С. 87-94. **14.** Литвин В. Украина: политика, политики, власть / В. Литвин. - К.: ИД «Альтернативы», 1997. - 335 с. **15.** Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : Монографія / О. Л. Валевський. - К.: НІСД, 2001. - 242 с. **16.** Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після «помаранчевої революції» / Ю. Мацієвський // Політичний менеджмент - 2006. - № 5. - С. 18-32.

УДК 323.1

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЗАСАДНИЧА УМОВА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Фурманюк М. І.

У статті досліджується роль національної ідентичності в процесі формування державницької ідеології сучасної України. Автор дає власне об'єктивне визначення понять «національна ідентичність», «державницька ідеологія» та пов'язаних з ними термінів «нація», «національне».

Ключові слова: національна ідентичність, ідеологія, нація.